

UDK:091

Nilufar TEMIROVA,
Guliston davlat universiteti dotsenti, fajsafa fanlari nomzodi

PhD F.Qilichev taqrizi asosida

INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF ALIENATION ITS CAUSES AND THE NEED TO ELIMINATE

Annotation

Alienation is a phenomenon or phenomenon that manifests itself in the exclusion or non-recognition of certain groups or individuals in society. Alienation can have serious consequences for people, which can negatively affect their self-esteem and opportunities in society. The article describes alienation and analyzes the history of its formation, causes and the need for elimination.

Key words: Alienation, globalization, modern values, Hellenism, living environment, natural environment, “phenomenology of the Soul”, “social waste”.

ТОЛКОВАНИЕ ПОНЯТИЯ ОТЧУЖДЕНИЯ ЕГО ПРИЧИНЫ И НЕОБХОДИМОСТЬ УСТРАНЕНИЯ

Аннотация

Отчуждение – это явление или явление, которое проявляется в отчуждении или непризнании определенных групп или отдельных лиц в обществе. Отчуждение может иметь серьезные последствия для людей, что может негативно сказаться на их самооценке и возможностях в обществе. В статье дается определение отчуждения и анализируется история его формирования, причины и необходимость устранения.

Ключевые слова: Отчуждение, глобализация, современные ценности, эллинизм, среда обитания, природная среда, “феноменология души”, “социальная трата”.

BEGONALASHUV TUSHUNCHASI TALQINI UNING SABABLARI VA BARTARAF ETISH ZARURATI

Annotatsiya

Begonalashuv – jamiyatdagi ayrim guruhlar yoki shaxslarning chetlanishida yoki tan olinmasligida namoyon bo‘ladigan fenomen yoki hodisadir. Begonalashuv odamlar uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin, bu ularning o‘zini o‘zi qadrlashiga va jamiyatdagi imkoniyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Maqolada begonalashuvga ta‘rif berilib, uning shakllanish tarixi, sabablari va bartaraf etish zarurati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Begonalashuv, globallashuv, zamonaviy qadriyatlar, ellinizm, yashash muhiti, tabiiy muhit, “Ruh fenomenologiyasi”, “ijtimoiy chiqindi”.

Kirish. Begonalashuv falsafadan tortib iqtisodgacha, sotsiologiyadan psixologiyagacha bo‘lgan ko‘plab fanlarda keng va har xil ma‘nolarda qo‘llaniladigan tushunchadir. Shu sababli, tushunchaning ta‘rifida aniq chegara belgilanmagan bo‘lsa-da, fanlar o‘z qamrovedan kelib chiqib talqin qilishga harakat qiladi. Tushunchaning keng tarqalishining sabablaridan biri shundaki, u ijtimoiy va individual hayotda oson kuzatilishi mumkin bo‘lgan hodisalarni aniqlash uchun qo‘llaniladigan tushunchadir. Yana bir sabab shundaki, jarayon individual muammolardan tortib, zamonaviy hayotdan kelib chiqadigan ijtimoiy muammolargacha bo‘lgan juda ko‘p, turli hodisalarni o‘z ichiga oladi. An‘anaviy qadriyatlardan chekinish, globallashuv va zamonaviy qadriyatlar, mexanizatsiyalashgan shaxsiy hayot va uyushgan jamiyatga o‘tish bilan bu boradagi ziddiyatlari odamlarning ongida ham, jamiyat darajasida ham muammoning ko‘lami kengayib borishiga olib keladi.

Bu boradagi tadqiqotlardan kutilayotgan amaliy natijasi sifatida xususiy va davlat sektorida band bo‘lgan odamlar va jamoalarning begonalashuv sabablari, darajadasini aniqlash va unga ko‘nikma hosil qilishning keying salbiy jihatlari, ularni oldini olish, bartaraf etish ekanligini hisobga olib, biz ham shu ishlarning davomi sifatida qaralashini istar edik.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Falsafiy muammolardan biri hisoblangan begonalashuv muammosi hech qachon o‘z dolzarbligini va ahamiyatini yo‘qotmagan. Ushbu muammoning dolzarbligi gnoseologik, ontologik, ijtimoiy-madaniy omillar tufayli yuksalib bormoqda.

Begonalashuv muammosi qadimgi davrdan boshlab, antik davr, o‘rta asrlar davri, yangi davr va eng yangi davr olimlari tomonidan falsafiy, sotsiologik, psixologik, pedagogik, madaniyatshunoslik jihatidan o‘rganilib kelinmoqda.

Begonalashuvni o‘rganishda ko‘plab olim va yozuvchilarning tadqiqotlari va badiiy ijod namunalarini ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Masalan, Georg Vilgelm Fridrix Xegel, Karl Marks, Alber Kamyu, Jan Bodriyar va boshqalar kabi ko‘plab olimlar va yozuvchilarni misol qilib keltirish mumkin.

So‘nggi yillarda Y.Y.Lyaxova, Y.O.Smoleva, V.Alimasov, G.B.Vil‘danova va boshqalarning ishlarida begonalashuv fenomenining mohiyati falsafiy jihatdan ochib berilgan [1]. L.I.Paxar o‘zining “Begonalashuv: jamiyatning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari” [5] nomli maqolasida zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni begonalashuv jarayoni jihatidan tahlil qilgan. Begonalashuvni jamiyatdagi turli qatlamlar o‘rtasidagi tabiiy, iqtisodiy, siyosiy, ma‘naviy munosabatlarning uzilishi deb tushunib, bu jarayonni hozirgi sotsium hayotining turli sohalarida qarab chiqqan. D.V.Prokofyeva siyosiy va texnologik begonalashuvni o‘rganib, uning barcha turlarini va ularni bartaraf etish yo‘llarini tadqiq qilish murakkab muammolardan hisoblanadi, deb ta‘kidlaydi [6]. N.N.Isachenko zamonaviy jamiyatdagi begonalashuv muammosini tadqiq etib, jamiyatga kompyuterlar va axborot-kommunikatsion texnologiyalarini joriy qilish begonalashuvning vujudga kelishini tezlashtiradi,

deb ta'kidlaydi. Axborot-tarmoqli makonda insoniyligini yo'qotgan "noinsoniy" sub'yekt shakllanadi, u o'zining insoniylik tabiatini texnika ta'siri ostida yo'qotadi. Shuning uchun ilmiy-texnika ishlanmalariga inson tabiatini buzmaydigan insonparvarlik, ya'ni gumanistik tamoyiliga rioya qilish talablarini qo'yish zarur, deb yozadi [7]. Shuningdek, uning fikricha, begonalashuv jamiyatdagi destruktivlikning namoyon bo'lishining determinantasi sifatida vujudga keladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Begonalashuv insoniy fazilatlaridan va o'z-o'zini o'ziga xoslikdan ajralish deb ta'riflanadi. Bu ta'rif inson o'z hayotini shaxsning o'ziga zid bo'lgan turmush tarziga yoki inson tabiatiga to'g'ri kelmaydigan turmush tarziga aylantiradi, boshqacha qilib aytganda, inson bo'lishdan ko'ra hayoti ma'nosini yo'qqa chiqaradi yoki bir yoqlama bo'lib qolishiga torayishiga olib keladi.

Begonalashuv tushunchasining kelib chiqishi va falsafiy ildizlariga to'xtalib o'tadigan bo'lsak. Qadimgi yunon tilidagi "alloiosis" va lotinchada "alienatio" so'zlari bilan ifodalangan begonalashuv tushunchasi "o'zidan kechish, o'z-o'zidan tashqariga chiqish" ma'nosida qo'llanilgan. Ellinizm davri yoki diniy ta'limotlarda u "Xudoga yaqinlashuv" ma'nosida qo'llanilgan. Bu davrda begonalashuv ruhning o'z quyi mavjudligidan (tanadan) ko'tarilib, butun borliqning manbai bilan birlashuvi holatini ko'rsatadi.

Gegel "Begonalik" tushunchasini falsafa tarixida ilk bor falsafiy tushunchasifatida qo'llab, turli vaziyatlarda ko'rib chiqib tushuntirib berishga harakat qiladi. Gegel asarlarida begonalashuv tushunchasini ikki jihatdan yondashib o'rganishga harakat qiladi. Birinchisini ijtimoiy begonalashuv deb nom berib, o'zaro ijtimoiy munosabatlar rivoji doirasida o'rganishga harakat qilsa, ikkinchisini "Ruh fenomenologiyasi" asarida ruhning begonalashuvi sifatida ko'rib chiqib, masalaning ma'naviy jihatini ochib berishga harakat qiladi.

Masalaning muhimligi bugungi falsafiy tadqiqotlar orqali oydinlashishi bilan birga, dunyodagi globallashuv jarayonlari va ommaviy madaniyatning ta'sirida bu kabi bilimlarga ehtiyoj ham ortib bormoqda. Har bir muammoning sabablari bo'lgani kabi begonalashuvning turli va o'ziga xos sabablari mavjud. Begonalashuv tushunchasini turli jihatlaridan o'rgangan mutaxassislar uning sabablari haqida bir qancha tadqiqotlar olib borgan va nazariyalarni shakllantirishgan. Ushbu sabablarni shartli ravishda quyidagi tartibda joylashtirib ayrimlarini tahliliy ko'rib chiqishga harakat qilamiz. Bular oila, yashash muhiti, ta'lim tizimi, madaniyat, e'tiqodlar, milliylik hususiyati, siyosiy tuzum, mavjud va ustuvor g'oyalar va boshqalar. sifatida qayd etish mumkin

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Har qanday shaxsning shakllanishida, oilaviy muhit dastlabki omil sifatida qaralar ekan ekan har jihatdan sog'lom bo'lishi farzandlarning kamolotida muhim o'ringa ega bo'ladi. Chunki bu omil shaxs shakllanishida asosiy va belgilovchi omil hisoblanadi. Bundan tashqari, insonning ijtimoiylashuvi va shaxsiyati shakllanishiga oilaning toliqligi undagi a'zolarining o'z rollarini to'liq amalga oshirayotganliklari, undagi muammolarning bartaraf etilishi, o'zaro munosabatdagi hurmat va vazifalarning teng, to'g'ri taqsimlanganligi kabilar oilaning tarbiyadagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Demak oilaning o'z ijtimoiy vazifalarini to'liq bajara olmasligi shaxsiyatning g'ayritabiiy rivojlanishiga olib kelishi mumkin, bu esa o'z navbatida begonalashuv

sindromidir[8]. Dunyodagi jarayonlarni kuzata turib oilaviy munosabatlarning buzilishi strukturaning darz ketishi bilan oiladan o'z a'zolarining begonalashuv jarayonini ham ko'payib borishiga guvoh bo'lamiz. Ayrim statistik ma'lumotlarga ko'ra, oilaning o'zi institut sifatida xavf ostida qolayotgan bir paytda, tabiiylikning buzilishi sifatida qaralayotgan begonalashuvning kengayishini aniqroq his etish mumkin. Chunki oilaning strukturaviy buzilishi yoki yo'q bo'lishining o'zi ham bu tabiiylikning buzilishidir.

Shaxs tug'ilgandan boshlab o'z oilasi va yashash muhiti ta'sirida muayyan munosabat va xatti-harakatlarni rivojlantiradi. Shaxs har doim o'z yashash muhitidan kelib chiqib mo'ljal oladi va rivojlanadi, agar uning yashash muhiti sokin, to'q va ziyoli bo'lsa u ham muhitning bir bo'g'ini bo'lish uchun intiladi. Buning aksi bo'lib yashash muhiti kurashlarga boy, nematlar notekis taqsimlangan, qoloqlik, zo'rvonlik, johillik ustuvorlik kasb etsa jamiyat a'zosi shunga mutanosib bo'lishga intiladi. "Yashash muhiti — bu insonni o'rab turgan, u uchun ahamiyat kasb etib, ma'noga ega bo'lgan hamma narsadir. Tabiiy muhit esa — yashash muhitining faqat bir qismidir xolos"[9]. Agar shaxsning oila muhiti yoki yashash muhiti jamiyatga mos kelmasa, shaxsning jamiyatga qo'shila olmasligiga, e'tirof etilmasligiga ve oqibatda begonalashuviga olib keladi. Agar oilasidan va yashash muhitidan chiqib, ulardan begona bo'lgan jamiyatga qo'shilishi bilan oilasidan begonalashuvni kuzatish mumkin bo'ladi. Shu sababli, shaxsning oilasi va yashash muhiti begonalashishni his qilmaslik uchun ayniqsa muhimdir.

Shaxs shakllanishidagi yana bir omil sifatida ko'riluvchi Ta'lim omilida ham begonalashuvga olib keladigan muammolar mavjud. Bular ta'limni qay tartibda va asosan qanday maqsadda olib borilayotganligidan kelib chiqib belgilanadi. Shaxsning ijtimoiylashuv vositasi sifatida olib borilayotgan ta'lim jamiyatga ayni vaqtda kerakli bo'lgan bilimlar bilan o'z tarbiyalanuvchisini yetishtirishga va jamiyatni sevishga uning rivojiga hissa qo'shishga o'rgatishni maqsad qilgan bo'lsa, u shaxsning ijtimoiylashuvga olib kelishi mumkin. Agar ta'lim shaxsning jamiyatga moslashishi uchun emas, jamiyatning qadim e'tiqodlari, an'analari va qadriyatlariga e'tibor bergan holatda olib borilsa-yu u bugungi zamon ruhiyati bilan omuxtalantirilmasa, bu ham begonalashuv uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Demak, begonalashuv - bu insonning tabiiy hayotidan tashqariga chiqishi sifatida qaralar ekan, unda o'z navbatida salbiy ta'sirlar orqali namoyon bo'luvchi jihatlarni baholashga zarurat seziladi. Shundan kelib chiqib bo'lsa, unga qarshi tadbirlarni amalga oshirish balki immunitet hosil qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Begonalashuvning yuz berishi nafaqat shaxsning individual salbiylik kasb etishi bilan balki, shu bilan birga umumjamiyat manfaatlariga ham zid bo'lishi mumkin va u taraqqiyot uchun xissa qo'shmaydigan "ijtimoiy chiqindi"ga aylanib qolishiga ham olib kelishi mumkin. Bularning barchasi natijasida ishlab chiqarishdagi xodimlarning ishdan uzoqlashishiga, ishtiyoqi pasayishiga, ishdagi stressni kuchayishi va ishdan ketishni xohlashiga va bu kayfiyatni boshqalarga ham yuqtirishiga olib keladi. Shuning uchun shaxsning kerkali jamiyat a'zosi darajasida shakllanishi uchun yuqorida sanab o'tilgan omillarning faoliyati to'liq samarali amalga oshirilishiga e'tibor qaratis muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Ляхова Я. Ю. Социально-философский аспект отчуждения профессиональной деятельности // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Сер.: Гуманитарные и социальные науки. – 2015. – № 1. – С. 67–71.
2. Смолева Е.О. Социальное отчуждение: анализ теоретических подходов // Вопросы территориального развития. – Вып. 4(34). – 2016. – С.1-14.
3. Alimasov V. Begonalashuv //Tafakkur . - 2020 -. №2.- В. 29.

4. Вильданова Г.Б., Вильданов Х.С., Муслимова Л.Ф. Феномен отчуждения и пути его преодоления // Вестник ЧелГУ. Философия, социология, культурология. – 2007. – № 17. – С.14-20.
5. Пахарь Л.И. Отчуждение: современное состояние и перспективы развития общества // Философская мысль. 2021. № 5. С. 46-61.
6. Прокофьева Д.В. Отчуждение: сущность, типы, способы преодоления // Вестник Башкирского университета. – 2010. – Т.15.3. – С.751-754.
7. Исаченко Н.Н. Отчуждение как детерминанта деструктивности современного общества // Вестник ВГУ. Серия: Философия. - 2018. - №01-03. - С.25-31.
8. Eroğlu F. (2004) “Davranış Bilimleri”, İstanbul: Beta Yayınevi, 616 s.
9. Юло Вооглайд Ватандошлик дастури: илмий-оммабоп / Тошкент: “Azon kitoblari”, 2023. — 704 б.
10. Erkinovna T. N. The influence of social communications on the formation of alienation and loneliness. – 2023.
11. Erkinovna T. N. The development of sociology and its role in the life of society //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 11. – С. 1320-1323.